

Krauhulcsán Zsolt

A politikai rendőrség pártszervezeteinek állambiztonsági tevékenysége a korai Kádár-korszakban

Az állambiztonsági szervek forradalom utáni újjáalakításával párhuzamosan az MSZMP szervezetei a politikai rendőrségen is létrejöttek.¹ Ezek feladata volt biztosítani, hogy a Belügyminisztérium (BM) II. (Politikai Nyomozó) Főosztályának vezetői és beosztottai a párt irányvonalának megfelelően tevékenykedjenek. Mivel a pártszervek tagjai maguk is a politikai rendőrség beosztottai voltak, elkerülhetetlen volt, hogy az állambiztonsági „szakmai” munka egyúttal a „pártmunka” részévé váljon. Ez a mechanizmus a pártirányítás elméletéből és gyakorlatából fakadt, hiszen a BM pártszervezetei, illetve azok első titkárai beszámoltatási jogosítványokkal rendelkeztek bizonyos szakmai kérdésekről. Ezeknek a meghatározása, a pártszervek irányító, kontrolláló tevékenységének a mértéke és határa azonban nem volt egyértelműen kijelölve, az időszakonként és adott szervezeti egységeként a – természetesen párttag – parancsnokok és az adott pártszervezet, illetve pártbizottság érdekérvényesítő erejétől is függött.

Az MSZMP BM Intéző Bizottságának (IB) 1957. május közepi jelentése az állambiztonsági szakmai munkát elemezve kijelentette, hogy a politikai nyomozások korábbi felszínes tevékenységét, alaposabb operatív munkának kell felváltania, beépülve az ellenséges góccokba, minőségileg emelve a politikai nyomozó tevékenység színvonalát. A jelentés vitája kapcsán azonban Temesi Gábor, a politikai rendőrségnek a BM Intéző Bizottságában tevékenykedő egyik tagja a pártszervek szereptévesztésére hívta fel a figyelmet, mert szerinte helytelen, ahogyan állambiztonsági szakfeladatokat az IB kritizált. Az operatív tevékenység irányainak meghatározása a Központi Bizottság (KB) vagy a BM szakmai vezetésének a feladata, de nem a pártszervezeteké – hangzott el.²

Az állambiztonsági munkáról szóló 1957. decemberi politikai bizottsági határozatnak a Politikai Nyomozó Főosztályon történő ismertetésére 1958 márciusában egy kibővített pártbizottsági ülésen került sor, ahol részt vett Biszku Béla belügyminiszter, Péteri István, az Adminisztratív Osztály helyettes vezetője, Kovács János, a BM-pártbizottság titkára, továbbá BM-tagok, szakmai vezetők és instruktorok is. Hogy a BM-pártbizottságon már decemberben ismertetett határozat miért csak három hónappal később került a politikai rendőrség pártbizottságának asztalára, nem tudni, feltehetően ezt a fontos PB-határozatot fokozatosan akarták megvitatni a beosztottakkal, figyelve az esetleges reakciókat is. Annyit mindenesetre tudunk, hogy a politikai rendőrség egész állománya előtt, tehát a pártonkívülieket is bevonva kellett előadni a határozatot, míg a minisztériumon belül csak pártgyűléseken ismertethették és vitathatták meg azt. Móró István, a politikai rendőrség pártvégrehajtó bizottságának titkára arra az új állambiztonsági szemléletre hívta fel a figyelmet, mely szerint nemcsak a politikai rendőrség, hanem minden szerv és minden állampolgár felelős az „ellenség elleni harc” sikeréért, ezek együtt alkotnak egy állambiztonsági struktúrát: „az osztályellenség elleni harc egységes rendszert kell alakítson, nem szorítkozhat kizárólag a BM szerveinek feladataként [sic!], ebben a harcban helyet kap a rendőrség, honvédség, munkásőrség és a kommunisták széles százezres tömegei, a pártonkívüli dolgozók milliói.” (Ezek ismerős gondolatok, hiszen Kádár János már hónapokkal korábban, a határozat Politikai Bizottsági vitája³ alkalmával felvázolta ezt az állambiztonsági szerkezetet.) Móró később arra is emlékeztetett, hogy az állambiztonsági munkát a párt politikájának „szellemében” kell végezni, a pártszervezetek feladata, hogy az itt dolgozók ismerjék meg ezt a politikát, de ne csak nagy vonalakban, hanem részleteiben is. Ezért szükséges a politikai nevelő munka fejlesztése, a jobb- és a baloldali „torzításokkal” szembeni elvi harc „fokozása”. Ács Ferenc, az Operatív Nyilvántartó Osztály (II/11.) vezetője

a politikai felelősséget emelte ki, mely – szerinte – elsősorban a pártszervezetek vezetőit érinti: „a pártbizalmiak lényegében a politikai helyettes szerepét töltik be, felelnek a munka során, ha torzítás mutatkozik, jelentsék felfelé, ha a szakmai munkában ilyen mutatkozik. Kell érvényesíteni ezt a felelősséget egész a pártcsoportokig, kollektív vonalon. A szakmai munkában pedig a pártos munkát kell érvényesíteni, állandóan a párt politikájának tükrében dolgozni, ahol nem érvényesül, a pártszervezet mondja meg.” Ács tehát egyfajta kontrollszerepet tulajdonított a pártszervezeteknek. Rajnai Sándor, a II. Főosztály helyettes vezetője pedig felhívta a figyelmet arra, hogy korábban gyakran előfordult, hogy befolyásolták az államvédelmi beosztottakat, és nem egységesen értékelték egyes eseteket: „A régi elvtársak egy része ténylegesen hajlamos arra, hogy ha valamilyen ügy van, ha adminisztratív intézkedés folyik, hajlamos arra, hogy úgy mérlegeljen, milyen kategóriába tartozik az illető. Ez nem általános. Az ilyen légkör mérgező, a politikai nyomozó főosztály elvi egységét kezdi ki, fel kell lépni ellene. Finomabb megoldásokban is jelentkezik, pl. bizonyos dolgokat az elvtársak fülébe súgnak. Az ilyen problémák felélénkülése veszélyes kérdés.” Az Ács-féle értelmezést Biszku azzal egészítette ki, hogy elmagyarázta az állambiztonság pártirányításának gyakorlati határait. A belügyminiszter véleménye az volt, hogy a párt a napi rutinba, a munkavégzésbe nem avatkozik be: „Ez azt jelenti, hogy a párt nem szól abba bele, hogy kit, mikor, hogyan tartóztatnak le. Nem szól abba bele, hogy a vizsgálatot a törvényes kereteken belül saját felelősségük tudatában végig lefolytassák. Nem kapnak külön részutasításokat. Operatív kérdésekben a napi szervezeti intézkedésekbe a párt nem szól bele.”⁴

A politikai rendőrség pártbizottsága 1958 márciusában egy értekezletre hívta össze a politikai rendőrség osztályvezetőit. A március 13-án megtartott ülésen a szakmai vezetés és az MSZMP helyi funkcionáriusai a politikai rendőrség pártszerveivel való együttműködés megjavításáról tanácskoztak. Móró István szerint a parancsnokoknak úgy kell a munkájukat megszervezniük, hogy a beosztottak számára egyértelmű legyen, hogy az adott kérdés megítélésénél az osztályvezető „pártos” szemszögből, a párt politikájának megfelelően foglalt állást, és ezt követeli meg a beosztottaitól is. Móró hangsúlyozta, azt kell elérniük, hogy az állomány megértse, munkájuk politikai munka, egyfajta politikai állásfoglalás. Szerinte az osztályvezetők legfontosabb feladata, hogy azok a beosztottak, akik eddig nem nyilvánítottak politikai véleményt, kilépjenek e pozícióból, és minden politikai kérdésben állást foglaljanak. Móró véleménye szerint az osztályvezetők komoly segítséget tudnak nyújtani a pártfegyelem megszilárdításában, hiszen azok megkövetelhetik a beosztottaiktól az egyes pártrendezvényeken való megjelenést: „példamutató, aktív részvétellel vegyenek részt a szakmai vezetők a pártmegnyilvánulásokon, ne unatkozzanak, ahogy ez még megvan”. A vezetők kezében a másik eszköz a minősítési jogkör volt, de ekkor is a „pártos megítélést” kellett alkalmazni, azt a szemléletet, hogy az nem jó, „ha valaki csak jó elhárító, mert sokkal jobb, ha valaki jó kommunista és azután jó elhárító”. Móró szerint a személyzeti munka lehet az egyik olyan terület, ahol a szakmai vezetés szubjektívizmusát a pártszervek kollektív tanácsa, véleménye ellensúlyozhatja, kiegészítheti. A személyzeti munka melletti másik terület, ahol a pártszervek segíthetik a szakmai vezetést, az a rendszeres és állandó ellenőrzési feladatok átvállalása lehetne. Elsősorban a munkatervi feladatok számonkérése, a végrehajtás során előforduló esetleges lemaradások jelzése, vagy bizonyos adminisztratív feladatok elvégzése lehet egy-egy pártszervezet állandó „állambiztonsági szakterülete”. Ilyen feladat lehet az operatív nyilvántartás kezelése, a titkos ügykezelési munka is – érvelt Móró.⁵

Hazai Jenő, a kémelhárítás vezetőjének véleménye szerint osztályán nem voltak ilyen jellegű problémák, náluk minden lényeges megbeszélésen a párttitkár eddig is mindig részt vett, amikor pedig az egész évi munkát értékelték, akkor nemcsak a titkár, hanem az összes pártvezetőségi tag jelen volt. Általában a párttitkár az egész személyi állományt érintő problémákról, a nagyobb akciók során felmerült politikai természetű kérdésekről tájékoztatást kapott. Ugyanakkor Hazai azt is megjegyezte, nem tartja helyesnek, hogy a pártcsoportok megtárgyaljanak operatív akciókat, ahogy a múltban ez néhány alkalommal már megtörtént.

Elismerte, hogy a kémelhárításnál volt néhány olyan pártcsoport, ahol rendkívül formális a politikai tevékenység, előfordult, hogy hat hónap után ültek össze először. Tapasztalata szerint azon múlt egy pártcsoport tevékenysége, hogy milyen bizalmi állt az élén, mert ha szakmailag jól dolgozott, akkor a tekintélye folytán a pártmunkában is komoly eredményeket tudott elérni.⁶

Hazainak konkrét javaslatai is voltak a pártirányítás közvetlenebb, hatékonyabb megvalósítására. Egyrészt szerinte hasznos lenne, ha a végrehajtó bizottság rendszeresen (hathetenként) összehívna az operatív osztályok vezetőit, és politikai tájékoztatást adna a nemzetközi és belpolitikai kérdésekről. Szerinte azt is meg kellene határozni, hogy a pártbizottság milyen „kategóriáig” menjen el a közvetlen érintkezésben. Hazai nagyon fontos „láncszemnek” tartotta az alosztályvezetőket, és szerinte az is hasznos lenne, ha a közbeeső állambiztonsági pártbizottság közvetlen kapcsolatot tartana az alosztályvezetőkkel. Azt is felvetette, hogy bizonyos területek politikai irányítását a végrehajtó bizottság kizárólagos hatáskörébe kellene áttenni. Sajnos azt nem részletezte, hogy kikre gondolt, feltehetően az egyes operatív szempontból fontos osztályok vezetőinek a végrehajtó bizottsággal való közvetlenebb kapcsolatát értette ez alatt.⁷

Kucsera László, az Ipari Szabotázselhárító Osztály (II/6.) vezetője – Hazaihoz hasonlóan – nem látott veszélyt a párttitkárok ellenőrző tevékenységében: „Hogy a vezetőség, a titkáraink milyen viszonyt alakítsanak ki, meddig kell és meddig lehet az osztály munkájának értékelésébe, ellenőrzésébe bevonni [...] bátrabban kell kimondani, ellenőrzési jogot adni a titkároknak. A gyakorlatban nem látok semmiféle veszélyt ebben. A mi vezetőségi tagjaink részt vesznek az osztályértekezleteken, az osztály egészét érintő problémák megvitatásában. A bizalmi részt vesz az alosztályértekezleten.” Móro erre úgy reagált, hogy a BM pártszervezetei ugyan semmilyen formában nem léphetik túl a hivatali pártszervezet hatáskörét, de az ellenőrzés, és az, hogy felsőbb pártszervhez fordulhat, ha problémát tapasztal, igenis a jogában áll. Joguk van panaszt tenni és kivizsgálást kérni, de Móro azt is megjegyezte, hogy eddig a hivatali pártszervek által nyújtott lehetőségeket sem merítették ki. Valóban, kutatásaim során nem találtam az ellenőrzési jogkörből fakadó, valamely rendellenességnek a felsőbb pártszervek általi kivizsgálását kérő bármiféle adatot, utalást.⁸

Egy pár hónappal későbbi jelentés már arról számolt be, hogy a pártcsoportokban egyre többször vitatták meg a szakmai kérdéseket, a pártcsoportbizalmik többsége ekkorra már megismerte az adott osztály szakmai munkáját, de még mindig nem alakult ki egységes álláspont a „szakmai munka alátámasztásának” módszereivel kapcsolatban.⁹ 1958. június közepére azonban megszületett a pártcsoportok munkamódszereiről egy összegzés, amely öt fő tevékenységi területet határozott meg.

1. A politikai rendőrség pártszervezetei a „politikai nevelő munka” területén alkalmasszerűen értékelték a párttagok tanulmányait, a tanulási fegyelmet, alkalmazhattak felelősségre vonást is. Emellett elméleti cikkek megvitatását, valamint – az általános műveltség növelése érdekében – színház-, mozi- és kiállítások látogatásának megszervezését is elvégezték.

2. Időnként meg kellett tárgyalniuk a fegyelmi helyzetet, egyénileg beszéltek a problémás beosztottakkal, és bírálhatták is őket.

3. A „szakmai munka alátámasztása” érdekében a pártcsoportok megtárgyalhattak szakmai jellegű problémákat (pl. a munkatervtől való lemaradást), valamint előadásokat szervezettek, konzultációt tarthattak, megvitathatták az operatív munka és módszerek felhasználását és párthatározatokat is ismertethettek.

4. A pártvezetőségek és a pártcsoportok kapcsolata során a titkárok végezték a pártcsoportbizalmik irányítását, és beszámoltatták őket. Az egyes pártcsoportokban a személyes, helyszínen történő ellenőrzéskor a titkárok részt vehettek a pártcsoport ülésein, és kikérdezhették a párttagokat is.

5. A pártbizalmik háromhétenként értékelték a szakmai és a politikai helyzetet, meghatározták a feladatokat. A fegyelmi jellegű ügyek tárgyalására meg kellett hívni a

szakmai vezetőket. A választott pártszervek által hozott határozatokat mindenkor a pártcsoportbizalmikon keresztül kellett végrehajtani. Az alapszervezetek a „pártmunka eszközeivel” minden szakmai jellegű problémával foglalkozhattak.¹⁰

Ugyanakkor egyes állambiztonsági vezetők a pártszervek munkakörét egészen másként ítélték meg. Komornik Vilmos, a Belső Reakció Elhárító Osztály (II/5.) helyettes vezetője és Derzsi Sándor, a politikai rendőrség pártvégrehajtó bizottságának tagja nem bontotta ötfelé a pártcsoportok munkáját, mert szerintük a pártcsoportoknak a pártszervekben semmi más feladatuk nincs, mint az eszmei, politikai nevelő munka. Komornik szerint az a nézet, hogy van „pártpolitikai munka”, vagyis oktatás, propaganda, agitáció, rendezvények szervezése, és van emellett még egy olyan külön tevékenység is, amely a szakmai vezetést „támasztja alá”, téves, mert a „pártnak nincs a keze megkötve, hogy csak ezt vagy csak azt a feladatot végezheti el.”¹¹

A belügyi pártszervek jogaira és kötelességeire vonatkozó PB-határozat gyakorlati végrehajtásáról az év végén készítették összegzést. A kép változatos: több esetben nevelésügyi apróságok miatt akadózott a pártszervezetek ellenőrző és irányító tevékenysége. A II/5. Osztály alapszervezetében az osztályvezető és a párttitkár között egyszerű szervezeti kérdés miatt volt nehézkes az együttműködés. Az osztályvezető, Hollós Ervin szerint nem lett volna helyes, ha a hét egy meghatározott napján rendszeresen találkozott volna a titkárral, mert az lejáratna volna annak tekintélyét. Szerinte az a helyes módszer, hogy amikor a titkár akar, bemegy hozzá. Ez a jó szándékú hozzáállás azonban oda vezetett, hogy az osztályvezető elfoglaltságai miatt a párttitkár szinte alig tudott a szakmai vezetővel találkozni. Ezért gyakorlatilag az alapszervezet vezetősége a szakmai vezetéstől függetlenül dolgozott, és ezt a rendszert azért sem módosították, mert az osztályvezető-helyettes tagja volt az alapszervezet vezetőségének, így ez a kapcsolat – az osztályvezető szerint – pótolta a fenti hiányosságot. Egy másik alapszervezetben az a nézet terjedt el, hogy a pártszervezet egyfajta érdekvédelmi szervezet, mely a beosztottak érdekeit védte a szakmai vezetéssel szemben. Ugyanakkor egy alapszervezetben az egyik vezetőségi tag, sőt maga a titkár egyben a személyzeti ügyekkel foglalkozó tiszt is volt, így minden személyi kérdés megtárgyalásakor előzőleg megtanácskozták a javaslatot mint pártvezetők, majd ugyanők javasolták kiadni a parancsot mint az osztályvezetőség tagjai. (Igaz, az osztályvezető csak olyan személyi javaslatokat fogadott el az alsóbb szakmai vezetőktől, amelyeken már szerepelt a pártcsoportbizalmik véleménye is.)

Megállapítható, hogy nem is az elvi szabályozás, a PB-határozatok voltak azok, amelyek sok esetben meghatározták a pártszervek és a szakmai vezetés együttműködését, hanem a különböző technikai jellegű adottságok, a szervezeti összefüggések, de leginkább a személyi kapcsolatok befolyásolták a határozat érvényesülését a mindennapos gyakorlat során. Hasonlóképpen elmondható az is, hogy a párt és az osztályvezetők formailag betartották ugyan a PB határozatát, ugyanakkor a kapcsolat érdemi részét megvizsgálva kiderül, hogy a pártvezetőségeknek sok esetben nem volt tekintélyük a saját pártszervezetük előtt. A szakmai vezetés általában a kevésbé sikerült feladatok elvégzéséért a pártszervezetek vezetőit okolta, azokat tette felelőssé, ráadásul az is sokszor megtörtént, hogy a parancsnokok miután összeállították a feladatokat, azt tényként közölték a pártszervezettel, sőt a titkár véleményét még utólag sem vették figyelembe. Előfordult olyan eset is, hogy pártvezetőségi tagok úgy kerültek más pozícióba, hogy azt előtte a parancsnok nem beszélte meg a pártvezetéssel, vagy az osztályvezető úgy adott ki fenyegetési parancsot, hogy azt előtte nem közölte az alapszervi titkárral, ami azért is volt kellemetlen, mert az egyik fenyegetett maga is pártvezetőségi tag volt. Általában a dicséret, a jutalmazás és a káderkérdések esetében alakult ki a fenti gyakorlat. Ezért az volt a vélemény, hogy a pártvezetőségek csak a „fejbőlintáshoz” értenek.¹²

Sok helyen nem tekintették egyenrangú partnernek a pártcsoportbizalmi vagy az alapszervi titkárt a szakmai vezetéssel, de az is előfordult, hogy ahol az alapszervi titkár szakmailag és „ideológiailag” is képzetesebb volt, mint a szakterület parancsnoka, ott a hatáskörüket túllépve, jogot formáltak maguknak állambiztonsági, operatív kérdések

eldöntésére és nyilvánosan bírálták a parancsnokot. A kölcsönös tájékoztatás is sokszor hiányos volt, és több esetben előfordult, hogy a pártszervek vezetői és a parancsnokok közti viták személyeskedésbe torkolltak. Nem volt egyedi az sem, hogy a parancsnokok egyúttal az alapszervezet vezetőségének a tagjai is voltak, így teljesen összekeveredtek a funkciók és a feladatok.¹³ A jelentésnek ehhez a pontjához – ismeretlen szerző által – egy kézzel írt megjegyzés nagyfokú tanácsstalanságról árulkodik: „Mi a döntés a változtatást illetően?”¹⁴

Ugyanakkor a BM pártvégrehajtó bizottsága 1959 áprilisában megállapította, hogy az állambiztonsági pártbizottság és a BM pártbizottsága között javult a kapcsolat, de a differenciáltabb irányítás tökéletesítése, illetve a „szakmai munka pártpolitikai eszközökkel való biztosítása” érdekében szükségesnek tartott egy, az állambiztonsági szervek főosztályvezetőivel és a felsőbb illetékes pártszervekkel való tanácskozást.¹⁵

Az 1959. októberi küldöttértekezleten, a beszámoló vitájakor Ruzs Sándor a II/10. Osztály pártalapszervezete nevében felvetette az instruktorok kérdését, azt, hogy jelenleg az osztálynak nincs instruktora, és amíg volt, addig sem látták túl sok hasznát, mert csak két-három havonként jelent meg az alapszervezet ülésein. Szerinte az sem volt helyes gyakorlat, hogy a szakmai vezetők egyúttal pártbizottsági tagok is voltak, és mivel nagyon le voltak terhelve állambiztonsági feladatokkal, nem lehetett őket pártmunkára használni. Ezért javasolta, hogy egyes konkrét kérdések megvizsgálása kapcsán különböző bizottságokat hozzanak létre, és csak oda lehessen bevonni az osztályvezetőket. Hollós Ervin az állambiztonsági munkamódszert elemezve kijelentette, hogy az lenne a helyes hozzáállás, hogyha „úgy dolgoznánk, mintha nem lennének hatalmon.” Egyúttal megfogalmazta a politikai nyomozók skizofrén lelkiállapotát is. Szerinte az állambiztonsági és a pártpolitikai szemlélet egymásnak ellentmond, amit a napi munkájukban ugyanakkor össze kellene tudniuk egyeztetni: „Munkánk során sokszor két érzés és két szemlélet csap össze: egyik a tiszta operatív szemlélet, amely azt sugallja, miután egy, vagy sokszor másfél évig is dolgozunk egy-egy ügyön, hogy minél több őrizetbe vételt fogatosítsunk eredményképpen, a másik a politikai szemlélet, a párt politikájának következetessége. Csak azokra sújtsunk le, aki megérdemli. Csak akkor vannak eredmények, ha a kettőt összekapcsoljuk. A párt politikája és az operatív munka nem ugyanaz, két különböző természetű munka, de végső soron együvé tartozik.”¹⁶

Egy 1959. november végi – a megyei adminisztratív főelőadók és a megyei BM-szervek párttitkárainak értekezletére készített – beszámoló szerint a területi pártszervezetekkel ellentétben a belügyi szerveknél a parancsokat, utasításokat nem volt szabad bírálni,¹⁷ ugyanakkor a pártszervektől mégis elvárták, hogy segítő szándékú, „pártszerű” bírálattal és önbírálattal segítsék a szakmai munkát. Ennek a kényes egyensúlynak a megtalálása az egész korszakon végighúzódó probléma volt, csakúgy, mint a pártszervezetek részvétele a belügyi, szakmai, adott esetben állambiztonsági munkában. A pártszervezetek a nagyobb jogkörrel nagyobb felelősséget is kaptak – a beszámoló szerint –, mert most már nemcsak az utasítások, parancsok megvalósítását kellett segíteniük, hanem a végrehajtás sikerességéért is feleltek. Ugyanakkor a pártszervezetek nem tárgyalhatták „plénumokon” az állambiztonsági szervek titkos módszereit (kémelhárítás, hírszerzés, operatív technika, fegyverzet), arra volt csupán lehetőségük, hogy a pártszervezet titkára „ismerje a leglényegesebb dolgokat”, de a titoktartás órá is vonatkozott.¹⁸

Az állambiztonsági pártbizottság pártvégrehajtó bizottsága 1959 decemberében megvitatta „Az állambiztonsági munka segítése a pártpolitikai munka eszközeivel” című jelentést, mely sok ismétlés mellett néhány új gondolatot is tartalmazott. Megfogalmazták a Politikai Nyomozó Főosztály pártszervezeteinek kettős feladatkörét: egyrészt a politikailag „tisztánlátó”, elvhű, a párt és a kormány határozatai alapján dolgozó kommunisták nevelésének programját, valamint az állambiztonsági munka bátrabb, kezdeményezőbb, határozottabb értékelésének, elemzésének igényét. Ezért ismételten felhívták a figyelmet a párthatározatok megvitatásának, napirenden tartásának, elemzésének fontosságára, arra, hogy ezek ismerete nemcsak az alapszervezetek kommunista beosztottai, de – és ez új elem – a pártonkívüliek előtt is ismertek legyenek. Ugyanakkor hiába vázolta fel a parancsnok a

vezetőségi üléseken azokat a feladatokat, amelyeket az alapszervezet kommunistáinak kellett volna megoldaniuk, mire ezek a szempontok „lekerültek” az egyes pártcsoportokba, legtöbbször egyszerű szervezési feladattá változtak. Általános vélemény volt az is, hogy a szakmai munka „alátámasztása” és az ún. pártmunka két különböző dolog. Eszerint a „pártmunka” csupán a pártrendezvények megszervezése és az egyes felülről kapott pártfeladatok végrehajtása volt. Ahogyan megfogalmazták: „nem a parancson kell vitatkozni, hanem a parancs végrehajtásának leghatékonyabb módjáról.” Ez utóbbi jelentette a szakmai munka segítségét, „alátámasztását”. Ugyanakkor kevés volt az olyan pártbizalmi, aki az osztályvezetővel történt beszélgetés után világosan látta volna, hogy „pártvonatkozásban” milyen intézkedéseket kell tennie, hogy elősegítse a parancs leghatékonyabb politikai hatását. Kovács Istvánné, a belügyminisztériumi pártbizottság agitációs és propagandatitkára szerint: „A pártvezetőségnek, a párttitkárnak sokkal jobban, részletesebben kell ismerni a parancsokat, utasításokat, azokat az elgondolásokat, amik a parancs meghozatalában a vezetőkben megvoltak. Itt van a hiba, nincs eléggé megbeszélve, nincs eléggé összehangolva, így nem tudják a pártmunka eszközeivel lényegében alátámasztani, segíteni ezeknek a parancsoknak a végrehajtását. A pártszervezetek segítségének hatékonysága csak a kettő összefüggésében lehetséges, ha a parancsok végrehajtása a párthatározatok szellemében szívügye a pártszervezeteknek, annak tekintik és elősegítik azt, s a parancsok és utasítások a párt közvetlen irányításával történnek.” Komornik Vilmos leegyszerűsítette a kérdést, szerinte a szakmai vezetés túlnyomórészt utasításokkal, parancsokkal, míg a pártszervezetek a nevelés módszerével dolgoznak.¹⁹

A pártszervezetek feladata azonban nemcsak az volt, hogy pártpolitikai szempontból nevelje a beosztottakat, hanem az ellenőrzés és a számonkérés is. Az ellenőrzés egyik módszere volt – ahogyan azt Móró korábban javasolta – a szakmai egységek munkaterveinek kontrollálása, ami azonban nem volt általánosan elfogadott gyakorlat. Az sem volt egyértelműen meghatározva, hogy melyek azok a feladatok, amelyeket az osztálypártvezetőségek, és melyek azok, amelyeket az alapszervezetek vezetőségének munkatervében kellett szerepeltetni. Ráadásul az „állambiztonsági munkaterv” kidolgozását nem előzhette meg a pártszervezeté, mert a „pártmunkatervnek” nem lehetett más az „irányvonala”, feladatmeghatározása, mint a politikai rendőrségi tervzetnek. Ehhez viszont ismerni kellett volna az egyes osztályvezetőknek és parancsnokoknak a szakmai elképzelését és magát az adott osztály munkatervét is.²⁰

A pártszervezetek ellenőrzési mechanizmusának egyik formája az írásbeli beszámoltatás volt. További konkrét ellenőrzési metódus volt a pártszervezet kijelölt tagjai által a helyszínen végzett ún. brigádmunka, az egyéni vagy csoportos elbeszélgetés, a korábbi munkatervek és beszámolók számonkérése is. Azonban a pártbizottságok elé már egy olyan szerkesztett jelentés került, mely általánosított, és ezért gyakran eltávolodott a gyakorlati problémáktól. A pártapparátus és az alapszervezetek által gerjesztett bürokratikus káoszt, a határozatok, jelentések dömpingjét, illetve az értekezletek számának csökkentését is tervbe vették, annál is inkább, mert az az álláspont alakult ki, hogy a leghatékonyabb ellenőrzési mechanizmus a személyes, helyszíni ellenőrzés.²¹ Egy végrehajtó bizottsági ülésen ki is fakadtak a bürokratikus irányítási stílus miatt: „Alig tudjuk rávenni őket arra, hogy egy kis gyakorlati munkát is végezzenek. Annyit értekeznek, hogy az sok. Tegnap volt az évi beszámoló értékelése, és külön szóltam nekik, hogy kevesebbet beszéljeteek. Reggeltől estig tartó értekezletek vannak. Az operativitás ott piszok gyenge lábon áll.”²²

A pártszervezetek ellenőrző munkájuk során ún. brigádmunkával (tehát csoportos kikérdezős módszerrel) azt is kontrollálhatták, hogy egy-egy párthatározatot hogyan hajtott végre egy szakmai egység. Például a „belső reakció elleni harcról” szóló KB-határozatot minden osztályon, alosztályon felolvasták, és ugyan szó szerint nem emlékezett senki a határozat szövegére, de – állítólag – ennek szellemében végezték az osztályok a szakmai munkát. Így az Operatív Nyilvántartó Osztályon (II/11.) külön egység alakult, hogy ki tudja mutatni a „fő ellenséget”, akik ellen a határozat értelmében harcolni kellett. Ebben az

osztály pártalapszerve és a pártcsoportok is kivették a részüket, a tagságot rendszeresen oktatták, hogy milyen módon kell differenciálni, hogy valóban azok kerüljenek a nyilvántartásba, akiket a határozat is oda szánt. A Belső Reakció Elleni Osztályon (II/5.) szintén a helyi pártcsoport javaslata alapján távolítottak el fontosabb beosztásokból „osztályidegen elemeket”. A pártalapszervezetek kommunistái ugyan elsősorban az erkölcsi és a politikai helyzet megszilárdításában, a határozat „politikai kihatásainak, célkitűzéseinek megértésében” vették ki a részüket, de – mint fentebb láthattuk – eközben szakmai kérdésekben is döntöttek.²³

A kommunista szakmai vezetőktől elvárt magatartásformát, a parancsnokok helyes vezetői „kódexét” a BM pártvégrehajtó bizottsága foglalta össze. E szerint az egyszemélyi parancsnoki felelősséget, a kollektív tanácskozással kell kiegészíteni, a szakmai vezető: „nemcsak a legjobb szakmai irányító, de a legaktívabb párttag is legyen!”²⁴

Az állambiztonsági munkát értékelő PB-határozat végrehajtásáról 1960 januárjában készített beszámoló vitája során fogalmazódott meg először, hogy 1959 vége, illetve 1960 eleje tulajdonképpen egyfajta útkeresés az állambiztonsági szervek, illetve a vezetőik és a pártszervezetek számára. Megállapították, hogy akkorra a párt politikai irányításának új elveit a belügyi állomány nagy többsége elfogadta, és onnantól kezdve már nem az elvek megértése, tudomásul vétele, hanem ezeknek az elméleti szabályozóknak a gyakorlati végrehajtásban való átültetése folyik, a viták azok alkalmazása körül, a helyes módszerek és tennivalók körül zajlanak: „Van egy csomó értelmetlenség a párt vonalának gyakorlati végrehajtásában. Az elveket már értik az elvtársak, a gyakorlati végrehajtásban azonban különböző hibák vannak. A pártszervezetek nem elemzik eléggé ezt a helyzetet, a kommunista parancsnokok felé nem lépnek fel kellően, ha hiba van. [...] Azok a hibák, amik 1957–58-ban, illetve 58 elején megvoltak, ma nincsenek, a mostani hibák megjelenési formái az útkeresésben vannak, nem az elmélet nem elfogadásában.”²⁵ Ilyen hibák lehetnek a helytelen beszerzési gyakorlatok, vagy amikor egy sikertelen beszerzés után bosszúból adminisztratív eszközökkel „kellemetlenkedtek” az egyébként lojális állampolgárral szemben, vagy az operatív nyilvántartás különböző ellentmondásai, és így tovább. Kovács János, a BM-pártbizottság első titkára – új gyakorlati módszereket keresve – a hatékonyabb és eredményesebb kapcsolatrendszer kialakítása érdekében az egyes állami vállalatok és minisztériumok pártszervezeti vezetőinek újravezetői képesítőlapot küldött. Felmerült az is, hogy több jogot kellene adni a pártszervezeteknek, mert „a szakmai vezetéstől a pártvezetés le van maradva”.²⁶

A belügyminisztériumi pártszervezetek ellenőrző munkájuk során a PB-határozatokban meghatározott feladatkör kitöltésével, annak megfogalmazásával küszködtek. Folyamatosan napirenden volt a pártszervezetek szerepének értelmezése, az, hogy meddig mehetnek el az állambiztonsági tevékenység bírálatával, hiszen a parancsok, utasítások kiadása előtt nemcsak az első titkárral, de a pártvezetőséggel is meg kellett (volna) vitatni azokat, viszont az osztályvezetők részéről ezzel szemben továbbra is erős ellenállás mutatkozott. Ráadásul Biszku a Politikai Nyomozók Országos Értekezletén elhangzott hozzászólásában alaposan elbizonytalanította a – PB-határozatokban megszabott jogkörük érvényesítésén fáradozó – belügyi pártszervek vezetőségét: „De elvtársak, a pártszervek munkáját mi tartjuk meg azon a színvonalon és területen, ahová azt a Központi Bizottság meghatározta. Azt kérjük az elvtársaktól, hogy a pártszervezetek politikai szervek legyenek, és ne essenek abba a hibába, hogy »jobban alátámasszák a munkát«, hogy ugyanazokat a feladatokat más módon, a pártszervek jellegéből adódik ez, megismétlik a párttaggyűléseken, erre nincs szükség. Ilyen helyen, mint a minisztérium – a BM-szervek, a pártszervek elsősorban oktató-nevelő munkával foglalkozzanak alaposabban, magas színvonalon ismerjék a párt általános politikáját.”²⁷ A BM pártbizottságán azonban úgy gondolták, hogy az állomány felkészítéséhez, neveléséhez elengedhetetlen a munkafolyamatok ismerete is, ezért felkérték a minisztert és a miniszterhelyetteseket az egységes álláspont kialakítására. Egy a minisztériumi pártszervezetek munkájáról készített vitaanyagban a BM pártbizottsága „válaszolt” Biszku beszédére, és visszautasították a fenti vádakokat: „A Belügyminisztérium

Párt-végrehajtó Bizottsága ellene volt és van minden olyan törekvésnek, amely a szakmai feladatok »alátámasztására« vagy »duplázására« irányul, vagy az állomány megismerésén túl olyan dolgokba kívánnak betekintést nyerni, melyekhez semmi közük és amelyek megvédése érdekében éppen a pártszervezeteknek is vannak feladataik (konspiráció stb.). Továbbá óva intettük és intjük a pártszervezeteket, hogy átvegyék a parancsnokok hatáskörét vagy felelősségét.”²⁸

A BM pártbizottsága 1960 májusában megvizsgálta a kommunista parancsnokok s a pártszervezetek politikai tevékenységét, és megállapította, hogy a pártszervezetek nem éltek a nekik biztosított jogosítványokkal, bizonytalanság jellemezte a tevékenységüket. A „Hogyan tovább?” kérdésre nem találták a megfelelő választ. A pártszervezetek munkájának eddigi „szűkebb” értelmezése helyett egy „tágabb” értelmezést kell alkalmazni – állapította meg a belügyi pártbizottság határozata. Egyes parancsnokok ugyanis lebecsülték a pártszervezetek szerepét az intézkedések végrehajtásában, azok előkészítésébe a pártbizottságokat nem vonták be. A pártszervezetek tevékenysége – szerintük – csupán a „szakmai munka alátámasztására” szorítkozott, vagyis arra, hogy a parancsokat, de csak a megjelenésük után, magyarázták, értelmezték az állomány előtt, vagyis egyfajta „hagyományos” pártpolitikai nevelő, propagandatevékenységet értettek a pártszervezetek munkaköre alatt. A döntések előkészítésébe, a parancsok, az intézkedések kimunkálásába semmiféle beleszólást nem engedtek. Ezzel szemben állt a BM-pártbizottság véleménye, mely azt bizonygatta, hogy nem lehet sikeres az adott parancs melletti érvelés, mozgósító propaganda, ha nem ismerik a pártszervezetek az adott intézkedés kiváltó okait, a szakmai munka gyakorlati lépéseit, adott esetben a szűkebb szakterület problémáit. Ezért van szükség a pártszervezetek politikai tevékenységének kiszélesítésére, mert az volt a tapasztalatuk, hogy az MSZMP határozatainak elvei a gyakorlati munkavégzés során eltorzultak, és azokat sok esetben helytelenül hajtották végre az egyes szervezeti egységek. Ezért a javaslat felszólította a vezető beosztásban lévő kommunista parancsnokokot, hogy vegyenek részt a saját pártszervezetük munkájában, és rendszeresen tanácskozzanak a pártszervezetekkel az egyes intézkedések meghozatal előtt.²⁹

Kovács János, a BM-pártbizottság első titkára szerint: „a pártbizottságok túlmentek ma már csak az oktatás és nevelés kérdésén. Többre képesek. Azzal, hogy segítik a szakmunkát – mi úgy látjuk –, nem akarják kivenni a szakmai parancsnokok kezéből a felelősséget, illetve nem akarják magukra vállalni.” Biszku belügyminiszter később gyökeresen másképp fogalmazott, mint korábban, szerinte is alárendelt tulajdonítottak a politikai nyomozó osztály vezetői a pártszervezeteknek, mert: „elsősorban nem mint kommunisták dolgoztak, hanem mint szakmai vezetők, parancsnokok.” Garamvölgyi Vilmos miniszterhelyettes is azt kifogásolta, hogy hiába kiváló szakmailag egy parancsnok, ha tevékenysége nem segíti a párt politikáját, „ha a politikai végrehajtás nem jó.” Véleménye szerint az a vezetőktől függ, hogy mit vitat meg a pártszervezettel, de a vitába csak a párttitkárt, a vezetőség tagjait érdemes bevonni, az egész pártszervezetet nem. Persze elismerte, hogy van ilyen igény, mert egyes osztályvezetők szívesen megosztanák a felelősséget a pártszervezetekkel, de ez szerinte nem helyes. Ugyanakkor volt olyan vélemény is, amely szerint egyes pártszervezetek nem voltak megfelelő politikai partnerei a parancsnokoknak, mert a pártvezetés nem tudott érdemben olyan segítséget, jelzést adni, amiért érdemes volt meghallgatni őket. Erre magyarázat lehet az a többek által is felvetett probléma, hogy a szakmai vezetés a pártbizottság előtt „elkonspirálta”, hogy miről lesz szó az értekezleten, így azok nem tudtak felkészülni arra.³⁰

A BM pártvégrehajtó bizottsága az 1960. június 1-jén hozott határozatával kívánt pontot tenni a pártszervezetek és a parancsnokok hatáskör-értelmezési vitájára: „A Pártbizottság úgy látja, hogy a pártszervezetek részéről nem a szakmai munka alátámasztására, a feladatok megismétlésére van szükség, hanem arra, hogy a szakfeladatokat magas politikai szinten világítsák meg. Sokoldalúan, az összefüggések megmutatásával magyarázzák, s ezáltal teremtsék meg a végrehajtáshoz szükséges politikai légkört, kommunista elszántságot, biztosítsák a napi tevékenységben is a tudatosságot.”³¹ A

pártszervezetek feladatkörének ez a fajta leírása egyszerre ellentétes az 1956 előtti, ún. „tisztá pártmunka” ideáljával, amikor a pártszervezetek csak és kizárólag pártfeladatot (oktatás, nevelés, propaganda) végezhettek, a szakmai kérdésekbe semmiféle beleszólásuk nem lehetett, és ellentétes volt azzal a felfogással is, mely szerint a pártszervezetek csak a megszüntetett politikai osztályok nevelő funkcióit vették át. A fenti idézet egy olyan újfajta szerepkört, pártmunkastílust írt le, amely szerint a pártszervezetek, illetve a vezetőségek tagjai ugyan hozzászólhattak a szakmai kérdésekhez, de csak a célokat, az irányokat, az okokat elemezheték, illetve azt, hogy a megoldás, a végrehajtás módja hogyan szolgálhatja a párt érdekeit, de a parancsok tartalmát nem bírálhatták.³² Értelmezésem szerint tehát a pártszervezeteknek a megközelítésbeli különbségeket kellett érzékelteni a politikai rendőrség egy-egy alapszervi vagy osztálypártszervi gyűlésén, ez lett a pártirányításban betöltött új feladata. Mindenesetre a félreértések és a hatáskörtúllépések ideális terepe volt ez a vezetési, irányítási stílus, és a napi gyakorlatban rengeteg konfliktuslehetőséget rejtett magában. Előfordulhatott az is, hogy a pártszervezet nem tudta az általa célravezetőnek vélt eszközről, vagy módszerről – „pártszerű keretek közt” – meggyőzni a parancsnokot, de az így kiadott utasítást vagy parancsot akkor is támogatnia kellett, bár ebben az esetben élhetett a magasabb pártfórumhoz vagy a miniszterhez való fordulás jogával. Amennyiben a tagságból hiányzott a parancsot létrehozó politikai indok felismerése, megértése, hiányzott a politikai meggyőződés, és csak kötelességtudatból, adminisztratív érdekből végezték el a feladatot, a pártszervezeteknek akkor is meg kellett próbálniuk – akár az érzelmekre is hatva – meggyőzni az állományt. Ugyanakkor nehezen lehet eldönteni, hogy nagyfokú naivitás vagy valódi hit, kommunista meggyőződés mondatta a következőket egy beszámoló készítőjével, mely szerint: „jó politikai munkával az emberek szívével is el lehet fogadtatni a parancsot.”³³

A BM pártvégrehajtó bizottság június 1-jei határozata a II. Főosztály pártbizottságán még az év vége felé is komoly vitákat váltott ki, különösen a „szakmai munka alátámasztása” kifejezéssel nem értettek egyet. Elhangzott, hogy a pártszervezeteknek nem „alátámasztani”, hanem elősegíteni kell a parancsok végrehajtását, és e között, valamint a pártpolitikai munka között nincs alá- és fölérendeltségi viszony, mindkettő egyforma jelentőségű, illetve egy és ugyanaz: „A szakmai munka alátámasztását illetően valóban, ha nézzük az egészet, tartalmában nem eléggé pontos a kifejezés. Arról van szó, hogy a feladat egy: az illető területen, a II. Főosztály területén a feladatokat végrehajtani. A cél is egy. Ez a meghatározás kettéválasztja a kettőt [...] nincs alárendeltség, s a pártszervezet minden erejével vegyen részt a feladatok végrehajtásában. Nincs sem egyiknek, sem másiknak egyik sem alárendelve.”³⁴

1960 decemberében tárgyalta meg a politikai rendőrség pártvégrehajtó bizottsága a politikai nyomozó munka egyik legspeciálisabb területének, a hálózattartó operatív beosztottak ügynökséggel kapcsolatos tevékenységét, bizonyos pártcsoportok pedig megvitatták egy-egy „jó beszerzés” előkészítésének és végrehajtásának tapasztalatait, valamint egyes hálózati személyek és tartótisztjeik közötti kapcsolatot, az operatív tevékenység során szerzett ismereteket. Értelemszerűen ez akkor volt csak lehetséges, ha egy pártcsoport tagjai dolgoztak ugyanazon ügyön, így nem merülhetett fel a dekonspirálódás veszélye. Ez azonban ritka esetnek számított, így az ügynökséggel folytatott hírszerző-elhárító munka politikai eszközökkel történő segítségével más módját kellett kitalálni. Komornik véleménye szerint azonban a bizonyos szakmai hiányosságok mögött nagyrészt politikai szemléletbeli fogyatékoságok voltak, amelyeket politikai nevelő munkával orvosolni lehetett. De melyek voltak ezek a hibák? Egyrészt az operatív tisztek nem kellő elméleti felkészültsége miatt előfordult, hogy hatottak rájuk a „káros nézetek”, vagy az ügynök részletesebben volt tájékozódva, mint a tartótisztje. Így tehát a pártszervezetek feladata az operatív állomány politikai nevelő munkájának fokozása volt, az elméleti felkészítés, és nemcsak azért, hogy „védjék” a politikai nyomozókat, hanem azért is, hogy ők is kellően orientálni, hatni, nevelni tudják ügynökeiket, hálózatuk tagjait. Ezenkívül Komornik kezdeményezte olyan „hálózattartó munkaközösségek” létrehozását is,

amelyekben egy adott pártszervezet vezetői és a szakmai parancsnokok elemezheték az esetleges szakmai hiányosságok politikai okait, hogy a konspiráció betartása mellett az alapszervezetekben és a pártcsoportokban is megvitathassák azokat.³⁵

A politikai rendőrség pártvégrehajtó bizottsága 1961 márciusában megtárgyalta az Operatív Technikai Osztály (II/10.) alapszervezeteinek munkáját. Ez az osztály végezte a telefonlehallgatásokat, a figyeléseket, és készítette el az operatív fotókat. A II/10. pártalapszervezetét 1959 őszén kisebb szakmai egységek szerint alapszervezetekre osztották, melyeket az osztálypártvezetőség fogott össze és irányított. Az osztálypártvezetőség egy-egy szakmai területért (reszort) felelős tagjai rendszeresen részt vettek az osztályvezetők, az osztályvezető-helyettesek, alosztályvezetők megbeszélésein, míg azok – elsősorban – a személyi kérdések elbírálásában, de szakfeladatok elvégzése előtt is kikérték a reszortfelelősök véleményét. A valódi „frontvonal” azonban nem a II/10. Osztály szakmai vezetése és a pártvezetőség között, hanem az osztály és a többi operatív szervezeti egység vezetősége között húzódott. Mivel a II/10. technikai „kisegítő” kiszolgáló feladatokat látott el, ezek „megrendelése” és azok teljesítése kapcsán elég gyakoriak voltak a súrlódások. Az operatív osztályok igényei és a II/10-es Osztály lehetőségei sokszor nem találkoztak. A pártszervek az összetűzések kezelésében, kanalizálásában játszottak nagyobb szerepet, valamint a fecsegés, a konspirációs fegyelem megerősítése kapcsán kellett a pártszerveknek „nevelő jellegű” előadásokat, megbeszéléseket tartaniuk, és az osztályon alkalmazott mérnökök szakmai göggyét, felsőbbrendűségükbe vetett hitét kellett (volna) megváltoztatniuk. Mindezekon túl az állambiztonsági munka segítségét jelentette az is, hogy a pártszerveknek kellett felhívniuk a figyelmet arra, hogy az operatív tisztek ne fotóztassanak feleslegesen, vagy hogy a lehallgató berendezést ne a legdivatosabb táskába helyezték el, vagy egy lehallgató „poloska” kábelezését alaposabban rejtsék el, és ne homokot szórjanak rá, ha egyébként a környéken nincs is homok...³⁶

A dolgozatomban említett néhány példából is látszik, hogy a politikai rendőrség pártszervezeteinek tevékenysége nem merült ki a politikai nevelő és propagandafeladatok elvégzésében, hanem konkrét állambiztonsági feladatok előkészítésében, esetleg végrehajtásában is szerepet kaphatott. A határ a „pártpolitikai” és az operatív tevékenység között rendszeresen elmosódott, gyakran a pártszervezet tagjai, illetve első titkára és a politikai rendőrség adott szervezeti egység vezetőjének személyes viszonyán múlt, hogy mennyi teret engedett, illetve a pártszervezet tagjai mennyit vállaltak az adott operatív tevékenység előkészítésében, végrehajtásában.

- ¹ A politikai rendőrség pártszervezeteinek szervezeti felépítését, struktúráját a Betekintő előző számában közölt írásomban elemeztem. Krahulcsán Zsolt: Pártszervezetek a politikai rendőrségen, 1956–1962. *Betekintő*, 2010/3. sz. <http://betekinto.hu/Default.aspx?cikklid=163> (Utolsó letöltés: 2010. december 8.)
- ² Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXXV. (29) 1957/a/2. ö. e. Jegyzőkönyv a BM IB 1957. május 17-i üléséről.
- ³ Magyar Országos Levéltár (MOL) M-KS 288. f. 5/56. ö. e. Jegyzőkönyv a PB 1957. december 17-én megtartott üléséről.
- ⁴ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály PVB 1958. március 3-i üléséről.
- ⁵ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály PVB 1958. március 13-i üléséről.
- ⁶ Uo.
- ⁷ Uo.
- ⁸ Uo.
- ⁹ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Egy jelentés szerint a pártcsoporthizalmik mintegy 60%-a a forradalom előtt is mint bizalmi dolgozott, 25–30%-uknak viszont soha nem volt korábban semmilyen pártmegbízatása. A II. Főosztályhoz tartozó alapszervezetekben összesen 167 pártcsoporthizalmi működött. Jelentés a pártcsoporthizalmi munkájáról. 1958. május 10.
- ¹⁰ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jelentés a pártcsoporthizalmi munkamódszereiről. 1958. június 13.
- ¹¹ BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály PVB 1958. május 13-i üléséről.
- ¹² BFL XXXV (29) 1958/c/2. ö. e. Jelentés a belügyi pártszervezetek jogairól és kötelességeiről szóló párthatározat végrehajtásáról. 1958. december 17.
- ¹³ MOL M-KS 288. f. 5/226. ö. e. A funkciók keveredését a Karhatalomnál úgy oldották meg, hogy (1960 márciusától) megtiltották, hogy a megyei pártbizottságok titkárai a megyei karhatalmi parancsnokságok tagjai lehessenek. Jegyzőkönyv a PB 1960. március 21-i üléséről.
- ¹⁴ BFL XXXV. (29) 1958/a/ 3. ö. e. Jegyzőkönyv a BM 1958. december 22-i végrehajtó bizottsági üléséről. Talán a fenti problémák orvoslásának szándékával nyújtotta be az Adminisztratív Osztály javaslatát a Titkársághoz, hogy az engedélyezze a KB AO, a Budapesti AO egy-egy tagjának, valamint egy megyei pártbizottság adminisztratív területen dolgozó elvtársának, hogy Péteri István vezetésével egy Szovjetunióbeli „tanulmányúton” a hadsereg, a belügyi- és igazságügyi szervek pártellenőrzésének szovjet mintáját megismerhessék. A javaslatot a Titkárság elvetette. MOL M-KS 288. f. 30/1. ö. e. Javaslat a Titkárságnak delegáció kiküldetésére a Szovjetunióba. 1959. április 6.
- ¹⁵ BFL XXXV (29/f.) 1959/2. ö. e. A BM pártvégrehajtó bizottsága 1959. április 20-án hozott határozata. 1959. április 23.
- ¹⁶ MOL M-KS 288. f. 21/52. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártbizottsága 1959. október 13-i küldöttértekezletéről.
- ¹⁷ MOL M-KS 288. f. 7/26. ö. e. „A BM szervei fegyveres testületek. Munkájukat parancsok és szabályzatok határozzák meg, amelyeket nem szabad bírálni.” A Titkárság 1958. április 24-i határozata.
- ¹⁸ MOL M-KS 288. f. 30/2. ö. e. Beszámoló a megyei adminisztratív főelőadók és a megyei BM-szervek párttitkárainak értekezletére. 1959. november 25.
- ¹⁹ BFL XXXV (29) 1959/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottság 1959. december 8-i üléséről.
- ²⁰ BFL XXXV (29) 1960/a/2. ö. e. 17. d. Jegyzőkönyv a BM pártvégrehajtó bizottság 1960. január 8-i üléséről.
- ²¹ BFL XXXV (29) 1960/c/2. ö. e. A II. Főosztály pártbizottságának javaslata az 1960. február 1.–július 31-i félévi munkatervre. 1960. január 14.
- ²² BFL XXXV (29) 1960/a/2. ö. e. 17. d. Jegyzőkönyv a BM pártvégrehajtó bizottság 1960. január 22-i üléséről.
- ²³ MOL M-KS 288. f. 30/3. ö. e. Jelentés a „belső reakció” elleni harc néhány kérdéséről hozott párthatározat végrehajtásáról. D. n.
- ²⁴ BFL XXXV (29) 1960/a/2. ö. e. 17. d. A kommunista parancsnokok szerepe a pártszervezetek politikai munkájában. Jegyzőkönyv a BM-pártvégrehajtó bizottság 1960. január 22-i üléséről.
- ²⁵ BFL XXXV (29) 1960/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottság 1960. február 2-i üléséről.
- ²⁶ Uo.
- ²⁷ MOL M-KS 288. f. 30/3. ö. e. Vitaanyag a BM-pártszervezetek munkájáról. 1960. május 10.
- ²⁸ Uo.
- ²⁹ MOL M-KS 288. f. 30/3. ö. e. A BM-pártvégrehajtó bizottság határozati javaslata a kommunista parancsnokok szerepéről és a pártszervezetek politikai tevékenységéről. Jegyzőkönyv a BM-pártvégrehajtó bizottság 1960. május 13-i üléséről.
- ³⁰ MOL M-KS 288. f. 30/3. ö. e. Jegyzőkönyv a BM-pártvégrehajtó bizottság 1960. május 13-i üléséről.
- ³¹ BFL XXXV (29) 1960/a/3–4. ö. e. A BM-pártvégrehajtó bizottság határozata a pártszervezetek munkájáról és a kommunista parancsnokoknak a pártszervezetek politikai tevékenységében betöltött szerepéről. 1960. június 1.
- ³² MOL M-KS 288. f. 30/19. ö. e. Beszámoló az 1960. július 15-én tartandó adminisztratív főelőadói értekezletre. 1960. július 13.
- ³³ MOL M-KS 288. f. 30/3. ö. e. Az MSZMP KB Titkárság 1958. április 24-i, a belügyi pártszervek jogairól és kötelességeiről szóló határozata végrehajtásának állása és a parancsnokok szerepe a pártpolitikai munkában, a BM-pártbizottság 1960. június 1-jei határozata alapján. D. n.
- ³⁴ BFL XXXV (29) 1960/c/2. ö. e. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottság 1960. november 1-i üléséről.
- ³⁵ BFL XXXV (29) 1960/c/2. ö. e. Hogyan segítsék pártszervezeteink az ügynökséggel folytatott munkát? Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottság 1960. december 23-i üléséről.

³⁶ BFL XXXV (29) 1961/c/22. ő. e. Hogyan segíti a BM II/10. Osztály pártszervezete a szakmai munkát, különös tekintettel az operatív technika fejlesztésére és a technikai eszközök jobb felhasználására. 1961. március 10. Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártvégrehajtó bizottság 1961. március 14-i üléséről.